

OBICEIURI LEGATE DE MOARTE ȘI ÎNMORMÂNTARE ÎN ZONA RÂMNICULUI SĂRAT

Roxana VIȘAN

Zona de referință a acestui material este cea cuprinsă între satele: Râmnicelu (Obidiți – cca. 5 km față de Râmnicu Sărat) – Boldu – Balta Albă – Amara din județul Buzău, în apropiere de orașul Râmnicu Sărat.

Cele mai importante obiceiuri, păstrate în componentele lor de spectacol mai mult sau mai puțin până azi, sunt cele legate de ciclul familiei și anume de momentele importante ale vieții omului: nașterea, nunta, moartea. Rituri complicate se observau la nuntă, la botez, precum și la actul final al părăsirii lumii acesteia, incluzând vestitele *bocete*, *melopee* și *recitative în care se descriu faptele celui plecat și durerea celor rămași*¹, act asupra căruia mă voi opri și eu în materialul de față.

Astfel, în ceea ce privește înmormântarea, obiceiurile legate de aceasta, păstrează practici și credințe străvechi. Aceste ritualuri populare au fost adăugate practicilor proprii Bisericii Ortodoxe.

Înainte de moarte, când muribundul simte că sfârșitul îi este aproape, se obișnuiește ca, pentru liniștirea sufletului, acesta să cheme pe cunoscuții (rude, vecini, prieteni) pe care i-a supărat sau cărora le-a greșit cu ceva pentru a-și cere iertare, în ideea că păcatele mărturisite sunt iertate cel puțin pe jumătate. Liniștea sufletească deplină însă este dată de venirea preotului care după ce îl spovedește, îl împărtășește cu sfintele taine pe muribund, pentru a-i ușura sufletul și pentru ca plecarea sau părăsirea trupului de către suflet (care se spune că e îngrozitoare) să fie făcută mai ușor. De asemenea există credința în popor că în momentul morții trebuie să fie cineva care să „țină lumânarea” persoanei ce urmează să decedeze (sau chiar i se pune lumânarea în mână persoanei muribunde) lucru care are o semnificație aparte, lumânarea aprinsă sau candela aprinsă reprezentând călăuză sufletului pe drumul de veci - de unde și apariția expresiilor: „a murit fără lumină” ... sau „a prins lumină...” în funcție de perspicacitatea celui care a vegheat asupra muribundului. De altfel,

¹ Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978.

lumânarea este prezentă la fiecare moment important în viața omului, de fiecare dată însă cu altă semnificație: la botez, la nuntă și la moarte.

În momentele imediat următoare, mortul este scaldat de către rude sau vecini apropiați, cărora li se dau în schimb săpunuri și prosoape în semn de mulțumire, și se spune că dacă aceștia se adresează mortului, vorbindu-i frumos, rugându-l, acesta le ușurează sarcina de a-l spăla cum se cuvine, astfel corpul său din rigid devine moale pe parcursul acestui obicei de spălare, care are o dublă semnificație: atât spălarea de păcatele comise în timpul vieții, cât și purificarea, primenirea trupului care a fost doar o carcasă pentru suflet servindu-i acestuia ca înveliș pe parcursul vieții și căruia i se mulțumește aducându-i-se în acest fel un ultim omagiu.

Apoi este îmbrăcat cu hainele cele mai bune (dacă este fată mare, nemăritată, este îmbrăcată în rochie de mireasă), este legat la barbă și la picioare și i se închid ochii pe care se așează doi bani. Se spune că în cazul în care îi rămâne un ochi deschis și nu se închide orice ar fi, înseamnă că persoana decedată a dorit să mai vadă pe cineva înainte de a muri și când acea persoană va veni la priveghi sau la înmormântare, atunci i se va închide și ochiul respectiv. Cana cu ajutorul căreia a fost spălat pe mâini mortul se așează sub sicriu și se sparge la scoaterea din casă a mortului. De asemenea se leagă la intrarea în casă, deasupra ușii, un prosop și o cană astfel încât să poată fi umplută cu apă (cana trebuie să rămână plină cât timp mortul este în casă și chiar 40 de zile după – se spune că de acolo bea apă cel care nu mai este și de aceea nu trebuie să fie lăsată să se golească). Tot la intrarea în casă se pune doliu (o bucată de pânză neagră) sau un steag negru, pentru a anunța tuturor decesul în familia respectivă.

Așezarea în sicriu a persoanei decedate are de asemenea anumite ritualuri ce trebuie îndeplinite întocmai. Se așează în sicriu cu mâinile pe piept și alături, tot pe piept, i se pune un „toiag” (o lumânare din ceară curată așezată în formă de melc), strict caracteristic acestui eveniment, și o icoană de dimensiuni reduse (care, mai apoi, se dă de pomană cuiva). *În buzunare i se pun bani sau bomboane, aceasta fiind „plata” pe care va trebui să o facă persoana decedată paznicului dintre cele două lumi: a viilor și a morților*².

De asemenea, i se mai pun în sicriu, pe lângă obiectele necesare (pernă, orar, etc), și toate obiectele folosite pentru aranjarea celui decedat (foarfece, ac cu ață, unghieră, pieptene, batistă, etc). În camera în care este așezat mortul, dacă există oglindă, aceasta trebuie acoperită, existând credința că, altfel, aceasta prin reflexia mortului în ea, ar putea cumva să reflecte starea de

² Informație aflată de la Anton V. Gheorghe și Anton Maria, 70 și 73 de ani, din comuna Râmnicelu (Obidiți), jud. Buzău.

moarte și asupra altei persoane din cameră³. O altă superstiție existentă ar fi aceea conform căreia pisica trebuie închisă undeva atât timp cât mortul e în casă, întrucât dacă aceasta trece întâmplător pe sub sicriul mortului, acesta se va transforma în moroi sau strigoi și va veni din morți pentru a-și „tortura” familia⁴.

Sicriul trebuie așezat astfel încât mortul să fie îndreptat cu picioarele spre exterior - ușă, adică gata de plecare (de unde și expresia: *a pleca de undeva doar cu picioarele înainte*). După ce se îndeplinesc cele de mai sus întocmai sunt așteptați timp de 3 zile vecinii, prietenii, cunoscuții, și mai ales rudele, la priveghi, cu lumânări și flori (cu număr întotdeauna) care vin pentru a-și lua rămas bun de la cel care le-a trecut prin viață cândva într-un fel sau altul. Moartea unui om se vestește în sat prin tragerea clopotelor de la biserică cu bătaie doar într-o singură parte a clopotului „într-o dungă” sau „într-o singură limbă”, în toată perioada până la înmormântare, de trei ori pe zi. *Se spune că sufletul nu părăsește în aceste zile de priveghi casa și rudele apropiate și apoi, până la 40 de zile, îngerul său păzitor îi arată iadul și raiul, toată viața sa cu faptele bune și rele pe care le-a făcut, și abia când se împlinesc cele 40 de zile sufletul merge la „cele veșnice” unde i s-a hărăzit de către Dumnezeu, în funcție de viața pe care a dus-o*⁵. În fiecare noapte cât mortul este în casă se ține priveghi: oamenii vin și sunt serviți cu gustări și vin sau suc și povestesc întâmplări din viața celui decedat la care au asistat sau pe care le-au auzit. Formula de salut este în momentul intrării în casa celui decedat : „Dumnezeu să-l ierte !”, iar răspunsul este același.

Uneori priveghiul tinde să se transforme în clacă și întâmplările mai hazlii stârnesc râsul celor mai tineri din încăperea încât la un moment dat aproape că nu mai există acea teamă sau sfială față de cel decedat sau acea reținere față de durerea familiei celui decedat. De obicei astfel de lucruri se întâmplă când cel decedat este mai în vârstă sau a avut o fire mai șugubeață (glumeată). De altfel, se spune din bătrâni, că la priveghi nu este bine să plângi, ci să-ți amintești cu zâmbetul pe buze de cel care nu mai este pentru că s-a dus într-o lume mai bună unde se întâlnește cu Creatorul⁶, lucru care îl regăsim în modul străvechi al dacilor de a întâmpina moartea - cu bucurie - pentru că se credeau nemuritori și considerau că prin moarte nu fac altceva decât să treacă în imortalitate, în veșnicie. Întocmai cum azi există credința că sufletul nu trece în neființă, ci în veșnicie.

³ Informație aflată de la Vlad Lina, 74 ani, sat Amara, comuna Balta Albă, jud. Buzău.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Traducere Cristian Spătăreanu, *Viața după moarte*, Ed. Egumenița, Galați.

⁶ Informație aflată de la Preda Aurica, 59 ani, Râmnicu Sărat, originară din sat Amara, comuna Balta Albă, jud. Buzău.

În tot acest timp rudele pregătesc bucatele pentru pomana din ziua înmormântării și fac coliva tradițională (cu grâu și nucă). *Rețeta pentru colivă se respectă din bătrâni, îmbunătățindu-se pe parcurs odată cu apariția mirodeniilor. Astfel, la trei litri de apă se adaugă un kilogram de grâu sau arpacaș, spălat în trei ape în prealabil. Se lasă la fiert până ce apa scade de tot. Se adaugă cca. 300 gr. de zahăr, se amestecă și se lasă pe foc până se leagă. Când se observă că nu mai e zeamă deloc și s-a închegat, se ia de pe foc și se lasă la răcit. De menționat că vasul în care se face coliva trebuie să fie de aramă sau zinc, ori cu fund dublu, (de obicei se folosește un ceaon – ceaun), vas care este folosit numai pentru colivă. Când s-a răcit grâul se adaugă nuca pisată și tăiată, se amestecă și se adaugă, după preferință, „miroasele” sau mirodeniile: vanilie, rom, scorțișoară. Apoi, se așează pe farfurie sau platou, se îmbracă în nucă pisată sau biscuiți rași și în mijloc se face o cruce din zahăr praf sau din nucă⁷. Mai nou, influențați de obiceiurile de la oraș, țărani au început să orneze coliva cu fel de fel de bomboane, unii chiar devenind experți în ornarea colivelor cu diferite icoane din praf de bomboane de diferite culori astfel încât să redea întocmai chipul și veștmântul din icoana respectivă. Deși biserica nu consideră această omare a colivelor ca fiind adecvată obiceiurilor creștine, aceasta a devenit tot mai populară și se realizează în tot mai multe sate.*

În ziua înmormântării preotul oficiază slujbe, una dintre ele fiind „citirea stâlpilor”, când se spune că mortul „se schimbă la față” - devine pământiu sau este „dăruit pământului”. Pe parcursul drumului până la biserică și apoi la cimitir acesta este însoțit de rude, prieteni și vecini, într-un cortegiu, iar la fiecare răscruce de drumuri se obișnuiește să se citească rugăciuni de către preot și rudele să arunce cu bani (de obicei, monede) și bomboane, iar participanții sau cei care sunt întâmplător acolo adună acești bani și bomboane despre care se spune că au *puterea magică* de a alunga frica sau spaima. Trebuie amintit că, pe lângă plânsul rudelor apropiate, în unele sate se obișnuiește plata unor „bocitoare de profesie” care transformă bocetele în adevărate povești despre viața celui decedat și despre suferința rudelor apropiate. La groapă se mai ține o slujbă, sicriul este așezat jos, se toarnă vin și ulei de către preot peste mort, sunt dezlegate legăturile de la picioare (acestea trebuie așezate tot în sicriu întrucât *există credința din bătrâni că această legătură ar avea puteri magice pe care o vrăjitoare iscusită ar putea să le folosească în scopuri rele în farmecele pe care le-ar putea face unei persoane*)⁸. Se presară pământ de către rudele apropiate și apoi se închide

⁷ *Ibidem.*

⁸ Informație obținută de la Vlad Anica, 65 ani, sat Amara, comuna Balta Albă, jud. Buzău.

coșciugul și se lasă ușor pe funii în groapă. Peste groapă se dă iarăși de pomană, iar găina dată peste groapă are o semnificație aparte întrucât reprezintă deschiderea drumului prin cealaltă lume, aceasta fiindu-i călăuză sufletului până la poarta raiului.

Crucea de lemn este așezată la capul mormântului și acesta este tămâiat timp de 40 de zile de către o femeie plătită pentru asta. Tot în această perioadă se *cară apa* - tot de către o femeie plătită care duce apă unei persoane mai neputincioase în toată această perioadă. După înmormântare se fac pomeni : la trei zile, la nouă zile, la 40 de zile, pomenirea de ridicarea Panaghiei, de jumătate de an, de an, purtarea colacilor sau capetelor, etc. Se dau de pomană haine, farfurii cu mâncare, lumânări, covrigi sau „casa”, când se face o pomană mai complexă (se dau obiecte: pat, scaun, paturi, perne și alte obiecte de strictă necesitate). Celor care se sinucid nu li se fac slujbe cu preoți, nu se îngroapă în cimitir și nu li se face pomană timp de 7 ani.

Mai există zile speciale de pomenire a morților: „Moșii de vară”, „Moșii de iarnă”, în sâmbetele din Postul mare, Joia mare, etc. În satul Amara, comuna Balta Albă există un obicei conform căruia înaintea fiecărei pomeni, în seara de dinaintea zilei în care se face pomană se împart așa-zisele *călăhii* sau *călăvii*. *Acestea sunt de fapt niște colaci pe care nu-i poate face decât o femeie vădană (fără bărbat) curată. După ce sunt copti, colacii sunt scoși din cuptor și așa calzi sunt dați prin zahăr și stropiți cu vin roșu, apoi se împart oamenilor în sat. Semnificația este de fapt înainte-vestirea pomenirii sufletului plecat și, odată cu aceasta, invitarea oamenilor la pomana de a doua zi*⁹. În satul Amara, femeia care face aceste *călăhii* este *căpităreasa* satului, adică aceea care face și capetele (un fel de colaci copti) pentru pomana în care *se poartă capetele* și care face totodată și prescurile pentru biserică.

Se observă o preocupare constantă a oamenilor de la țară, în special a bătrânilor, pentru procurarea celor de trebuință pentru momentul morții, încă de când aceștia sunt în viață și sănătoși. Unii își pregătesc și își procură din timpul vieții sicriul, crucea, hainele de înmormântare, locul de veci, lucrurile care se vor da de pomană, totul pentru a ușura cât mai mult pe cei lăsați în urma lor pentru care durerea e și așa destul de mare. Ba chiar unii merg până acolo încât dau de pomană pentru ei înșiși în timpul vieții mâncare sau obiecte.

Se observă pe parcursul întregii lucrări apariția unor obiecte care sunt comune tuturor evenimentelor importante în viața unui om, nașterea (botezul), nunta și moartea: lumânarea, oglinda, zahărul sau bomboanele – ceva dulce,

⁹ Informație aflată de la Preda Aurica, 59 ani, Râmnicu Sărat, originară din sat Amara, comuna Balta Albă, jud. Buzău.

colacul copt; însă de fiecare dată, fiecare dintre obiectele amintite au o altă întrebuințare și o altă semnificație.

DEATH AND BURIAL RITES IN THE ZONE OF RÂMNICU SĂRAT

Abstract

In this work are presented folk customs related to „burial” from Buzau ethnographic zone, across localities Ramnicelu - Boldu - Balta Alba - Amara. This work is part of the achieved objectives in field research conducted by curator Roxana Visan during 1995 - 1997 in the mentioned zone. It is evidenced here a link between the three major events in human life: birth (baptism), marriage and death by specifying the common elements that appear in all three events, but the presentation and their significance are done only in the case of the last event in the life of a human being, which is the of a person.